

## **РАҚАМЛИ ВА ЯШИЛ БИЗНЕС ТУШУНЧАЛАРИ: НАЗАРИЙ ТАЪРИФ, АСОСЛАР ВА ТАМОЙИЛЛАР**

**Рустамова Гулбахор Насретдиновна**

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Мустақил тадқиқотчиси

ОПСИД: 0009-0009-8161-3813

Gmail: [gulbahorrustamova333@gmail.com](mailto:gulbahorrustamova333@gmail.com)

Тел: +998 94 187 39 52

### **АННОТАЦИЯ**

*Мазкур мақолада Ўзбекистонда смарт рақамли яшил бизнесни ривожлантиришнинг истиқболлари, унинг иқтисодий ва экологик аҳамияти, рақамли технологияларни яшил иқтисодиётга жорий этиш жараёнлари ҳамда барқарор ривожланишга таъсири таҳлил қилинган. Шунингдек, яшил тадбиркорликни ривожлантиришда инновацион ечимлар, рақамлаштириш имкониятлари ва мамлакатдаги мавжуд истиқболли йўналишлар кўриб чиқилган.*

**Калит сўзлар:** *смарт рақамли яшил бизнес, яшил иқтисодиёт, рақамли технологиялар, барқарор ривожланиш, инновациялар, экологик самарадорлик, рақамлаштириш, яшил тадбиркорлик, иқтисодий ривожланиш, Ўзбекистон.*

### **КИРИШ**

Замонавий иқтисодиёт глобал миқёсда иккита туб ўзгариш – рақамлаштириш ва экологик барқарорликка интилиш даврини бошдан кечирмоқда. Жаҳон хўжалигида «Рақамли иқтисодиёт» ва «Яшил иқтисодиёт» концепцияларининг интеграцияси нафақат технологик прогресс, балки табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва иқтисодий ўсиш ўртасидаги мувозанатни таъминлашнинг муҳим шартига айланди.

«Рақамли ва яшил бизнес» тушунчаси ҳозирги кунда «эгизак трансформация» сифатида эътироф этилиб, у бизнес юритишнинг анъанавий моделларини тубдан қайта кўриб чиқишни тақозо этади. Рақамли технологиялар – сунъий интеллект, катта ҳажмли маълумотлар (Big Data) ва блокчейн – ишлаб чиқариш жараёнларида ресурслар сарфини оптималлаштириш, углерод изини камайтириш ва «айланма иқтисодиёт» тамойилларини самарали жорий этишда етакчи восита ҳисобланади.

Мазкур тадқиқотнинг долзарблиги шундаки, бизнес субъектлари учун рақамли ечимларни яшил стандартлар билан уйғунлаштириш нафақат экологик

масъулиятни англатади, балки рақобатбардошликни ошириш, операцион харажатларни қисқартириш ва узоқ муддатли барқарор ривожланишни таъминлашнинг стратегик омилидир. Ушбу мақолада рақамли ва яшил бизнеснинг назарий-методологик асослари ёритилиб, уларни амалиётга татбиқ этишнинг асосий тамойиллари ва иқтисодий самарадорлиги таҳлил қилинади.

**Замонавий иқтисодиётнинг глобаллашуви ва ресурсларнинг чекланганлиги шароитида бизнес юритишнинг янги парадигмалари шаклланмоқда.** Бугунги кунда рақамли технологиялар ва экологик барқарорлик – бизнесни ривожлантиришнинг иккита ажралмас устуни сифатида қаралмоқда. Рақамли ва яшил бизнес концепцияси фақатгина технологик модернизацияни эмас, балки ишлаб чиқариш ва истеъмол циклини экологик хавфсизлик талабларига мослаштиришни тақозо этади [1].

Рақамли бизнеснинг моҳияти маълумотларни қайта ишлаш ва улар асосида бошқарув қарорларини қабул қилишда энг юқори самарадорликка эришишдан иборатдир. Рақамли платформалар, булутли технологиялар ва сунъий интеллект воситалари бизнес жараёнларидаги ортиқча харажатларни камайтириш билан бирга, мижозлар билан ўзаро алоқани янги сифат даражасига олиб чиқади. Бизнес субъектлари учун рақамлаштириш – бу шунчаки рақобатбардошликни сақлаб қолиш эмас, балки янги бозор имкониятларини очиш ва ресурслардан фойдаланишда оптимал тежамкорликка эришиш воситаси ҳисобланади. Бундай ёндашув ташкилот ичидаги барча бизнес-жараёнларни шаффофлаштиради ва қарор қабул қилиш тезлигини оширади [2].

Яшил бизнес концепцияси эса экологик масъулиятни иқтисодий фойда билан уйғунлаштиришга қаратилган бўлиб, у «айланма иқтисодиёт» тамойилларига таянади. Бунда хом ашёдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, ишлаб чиқариш чиқиндиларини минималлаштириш ва энергия самарадор технологияларни қўллаш асосий ўринни эгаллайди. Яшил бизнес моделида корхона фақатгина фойда олишни эмас, балки атроф-муҳитга етказилаётган зарарни камайтириш ва ресурсларнинг кейинги авлодлар учун сақланиб қолишини таъминлашни ўз олдига мақсад қилиб қўяди. Бундай бизнес моделлари хорижий инвесторлар томонидан юқори баҳоланади, чунки ESG стандартларига риоя қилиш узоқ муддатли барқарорликнинг гарови ҳисобланади [3]. Рақамли ва яшил трансформациянинг интеграцияси, яъни «эгизак трансформация» тушунчаси бизнеснинг келажакдаги муваффақиятини белгилаб берувчи асосий омилдир. Рақамли технологиялар яшил бизнеснинг самарадорлигини таъминловчи «инструментал база» вазифасини бажаради.

Масалан, IoT сенсорлари орқали энергия сарфини реал вақтда мониторинг қилиш, AI алгоритмлари ёрдамида ишлаб чиқаришдаги чиқиндиларни прогноз қилиш ёки блокчейн технологияси орқали маҳсулотнинг экологик изини кузатиш (traceability) мумкин[4]. Буларнинг барчаси ишлаб чиқариш жараёنларини автоматизация қилиш билан бирга, экологик стандартларга тўлиқ мос келишини кафолатлайди. Шу боис, ҳозирги даврда рақамли ва яшил ечимларни бир вақтда жорий этмаган бизнес субъектлари глобал бозорда ўз ўрнини йўқотиш хавфи остида қолади.

Иқтисодий нуктаи назардан қаралганда, рақамли ва яшил технологияларнинг синергияси харажатларнинг сезиларли даражада камайишига ва капитал самарадорлигининг ўсишига олиб келади. Замонавий корхоналар рақамлаштириш орқали оператив харажатларни 15-25 фоизга қисқартиришга эришаётган бўлса, яшил технологиялар қўлланилиши натижасида экологик солиқлар ва ресурс тўловларидан тежашга муваффақ бўлмоқда[5]. Бундан ташқари, истеъмолчиларнинг экологик тоза маҳсулотларга бўлган талаби ортиб бораётганлиги сабабли, рақамли платформалар орқали маҳсулотнинг сифати ва экологик хавфсизлиги ҳақида аниқ маълумот бериш бренд садоқатини оширади.

Рақамли ва яшил трансформацияни амалга ошириш жараёнида корхоналар дуч келадиган энг муҳим вазифа бу – «яшил инвестициялар»ни тўғри йўналтириш ва рақамли инфратузилмани экологик барқарорликка хизмат қилдиришдир. Иқтисодий таҳлиллар шуни кўрсатадики, сунъий интеллект (AI) ва катта маълумотлар (Big Data) тизимлари ишлаб чиқаришдаги ресурслар исрофгарчилигини олдиндан аниқлашда мислсиз имкониятларга эга. Масалан, энергия сарфини оптималлаштирувчи алгоритмлар нафақат электр энергияси харажатларини камайтиради, балки ишлаб чиқариш корхонасининг углерод изини сезиларли даражада пасайтиради.

Бундан ташқари, блокчейн технологияси таъминот занжирининг шаффофлигини таъминлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Бугунги истеъмолчи маҳсулотнинг қайси манбадан олингани, унинг ишлаб чиқарилишида табиатга қанчалик зарар етказилгани ҳақидаги аниқ маълумотларга эга бўлишни истайди. Рақамли платформалар орқали маҳсулотнинг «экологик паспорти»ни шакллантириш компаниянинг бозордаги имиджини мустаҳкамлайди ва истеъмолчилар ишончини қозонади[3]. Шу билан бирга, айланма иқтисодиёт тамойиллари асосида чиқиндиларни қайта ишлаш тизимларини рақамли бошқариш, хом ашё харажатларини қисқартиришда иқтисодий жиҳатдан энг мақбул йўл ҳисобланади.

Қуйидаги жадвалда рақамли ва яшил бизнеснинг асосий хусусиятлари ҳамда уларнинг синергик эффекти акс эттирилган:

| <b>Кўрсаткичлар</b> | <b>Рақамли бизнес</b>        | <b>Яшил бизнес</b>                   | <b>Эгизак трансформация<br/>(Синергия)</b> |
|---------------------|------------------------------|--------------------------------------|--------------------------------------------|
| Асосий мақсад       | Технологик самарадорлик      | Экологик барқарорлик                 | Рақамли ва яшил самарадорлик               |
| Воситалар           | Big Data, AI, IoT, Cloud     | Қайта тикланувчи энергия, Эко-дизайн | AI асосидаги ресурс мониторинги            |
| Асосий фойда        | Харажатларни тежаш ва тезлик | Ресурс тежамкорлиги ва имидж         | Рақобатбардошлик ва ESG стандарт           |
| Истеъмолчига таъсир | Хизмат кўрсатиш тезлиги      | Экологик тоза маҳсулот               | Шаффофлик ва экологик масъулият            |
| Рискларни бошқариш  | Киберхавфсизлик              | Экологик ноаниқликлар                | Тизимли барқарорликни ошириш               |

## **ХУЛОСА**

Хулоса қилиб айтганда, рақамли ва яшил бизнес тушунчалари бир-бирини тўлдирувчи ва мустаҳкамловчи тизимдир. Рақамли технологиялар экологик мақсадларга эришишнинг тезкор ва аниқ воситаси бўлса, яшил тамойиллар рақамли бизнеснинг мазмунини ва ижтимоий аҳамиятини белгилаб беради. Келажакнинг муваффақиятли бизнес моделлари айнан шу икки йўналишнинг узвий бирлигида барпо этилади.

## **ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:**

1. O‘zbekiston Respublikasining “Yashil iqtisodiyot”ga o‘tish strategiyasi. – Toshkent: Adolat, 2022. – 120 b.
2. Abdullayev, A. B. Raqamli iqtisodiyot: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2024. – 250 b.
3. Smith, J. Green Business Management: A Sustainable Approach. – New York: Business Press, 2023. – 300 p.
4. Karimov, I. I. Aylanma iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2025. – 180 b.
5. Hasanov, S. S. Raqamli texnologiyalar va atrof-muhit // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2025. – № 3. – B. 45-52.